

INSTITUTE OF ANTHROPOLOGY

In 300 cuốn, tại Công ty Cổ phần Khoa học và Công nghệ Hoàng Quốc Việt, theo Giấy phép xuất bản số 139/GP-BVHTT, ngày 22-4-2013. Phát hành qua mạng lưới bưu điện Việt Nam trên toàn quốc: Mã ấn phẩm: C212; Hotline 1800.585855. Hoặc Tòa soạn Tạp chí Dân tộc học (Số ĐT: 02462730420). In xong và nộp lưu chiểu tháng 10-2022

Giá: 40.000đ

TẠP CHÍ DÂN TỘC HỌC - SỐ 5 (233) 2022 ANTHROPOLOGY REVIEW

ISSN 0866 - 7632

TẠP CHÍ DÂN TỘC HỌC

5 (233)
2022

VIỆN DÂN TỘC HỌC
VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM

DÂN TỘC HỌC

Tạp chí chuyên ngành Dân tộc học

Năm thứ XXXXVIII

Số 5 (233) - 2022

Ra hai tháng một kỳ

TÒA SOẠN VÀ TRỊ SỰ

Tầng 10, nhà A, số 1 Liễu Giai, Ba Đình Hà Nội

Điện thoại: 84-024-62730420

E-mail: tapchidantochoc@gmail.com

Website: viendantochoc.vass.gov.vn

VIỆN DÂN TỘC HỌC - VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC XÃ HỘI VIỆT NAM

TỔNG BIÊN TẬP		MỤC LỤC	
PGS.TS. NGUYỄN VĂN MINH		Trang	
Phó Tổng biên tập		Vương Xuân Tình	* Nhóm tộc người - tôn giáo với vấn đề xã hội hóa tôn giáo và quá trình tộc người ở Việt Nam 3
TS. NGUYỄN THỊ THANH BÌNH		Nguyễn Văn Minh	* Một số vấn đề về cộng đồng tộc người - tôn giáo và định hướng chính sách dân tộc - tôn giáo ở nước ta hiện nay 18
* * *		Vũ Thị Hà	* Một số phát hiện từ nghiên cứu tổng quan về cộng đồng giáo dân di cư tại Hà Nội 31
HỘI ĐỒNG BIÊN TẬP		Vũ Thị Thanh Tâm	* Tín ngưỡng thờ cúng tổ nghề đan có tế xã Phú Túc, huyện Phú Xuyên, thành phố Hà Nội 43
PGS.TS. Nguyễn Văn Minh (Chủ tịch)		Vũ Hồng Thuật	* Học vấn và trình độ chuyên môn kỹ thuật của các dân tộc thiểu số: Hiện trạng và một số định hướng chính sách 53
TS. Bùi Thị Bích Lan (Thư ký)		Đặng Nguyên Anh	* Chức năng kinh tế của gia đình người Hà Nhì ở vùng biên giới xã Y Tý, huyện Bát Xát, tỉnh Lào Cai 62
TS. Nguyễn Thị Thanh Bình		Phạm Thị Thu Hà	* Thực trạng khai thác lâm sản tự nhiên của người Dao ở vùng biên giới xã Lùng Vai, huyện Mường Khương, tỉnh Lào Cai 77
PGS.TS. Phạm Quang Hoan		Đoàn Việt	* Đào vàng trên sông Năng của người Dao ở xã Bành Trạch, huyện Ba Bể, tỉnh Bắc Kạn 91
PGS.TS. Vương Xuân Tình		Lý Cẩm Tú	* Nhận diện một số xu hướng biến đổi trang phục của người Nùng và người Hmông ở vùng biên giới tỉnh Cao Bằng 102
PGS.TS. Bùi Văn Đạo		Sa Thị Thanh Nga	* Người lạ thành quen: Một góc tiếp cận trong nghiên cứu về quan hệ dân tộc 113
PGS.TS. Nguyễn Ngọc Thanh		Wương Ngọc Thi	
PGS.TS. Bùi Xuân Đỉnh			
TS. Trần Văn Hà			
TS. Lý Hành Sơn			
TS. Trần Minh Hằng			
TS. Nguyễn Công Thảo			
* * *			
TÒA SOẠN VÀ TRỊ SỰ			
TS. Hoàng Phương Mai (Thư ký)			
ThS. Phạm Thị Thu Hà			
ThS. Lục Mạnh Hùng			
Thiết kế bìa: ThS. Lục Mạnh Hùng			
Chuyển ngữ: ThS. Vương Ngọc Thi			
Tài khoản: Viện Dân tộc học			
STK: 001.1.00.1715230			
Sở giao dịch Ngân hàng			
TMCP Ngoại thương Việt Nam			
Số 11 Láng Hạ, Ba Đình, Hà Nội			

TÓM TẮT TIẾNG VIỆT SỐ 5/2022

1. Vương Xuân Tình: Nhóm tộc người - tôn giáo với vấn đề xã hội hóa tôn giáo và quá trình tộc người ở Việt Nam.

Tóm tắt: Nhóm tộc người - tôn giáo (Ethno-religious group) là nhóm tộc người mà các thành viên của nhóm được thống nhất bởi một nền tảng tôn giáo chung. Dựa trên lý thuyết xã hội hóa, bài viết này phân tích việc xã hội hóa tôn giáo, gồm xã hội hóa sơ cấp, tức diễn ra trong thời kỳ ấu thơ của một tín đồ, và xã hội hóa thứ cấp - giai đoạn tiếp theo của tín đồ để hội nhập sâu hơn vào tôn giáo của họ, ở ba nhóm tộc người - tôn giáo: người Khơ-me theo Phật giáo Nam tông, người Chăm Islam và người Hmông theo Tin Lành tại Việt Nam. Nghiên cứu chỉ ra rằng trong quá trình tộc người, các nhóm tộc người - tôn giáo đã tạo nên bản sắc riêng dựa trên cơ sở tôn giáo, dẫn đến sự cố kết chặt chẽ trong nội bộ nhóm và sự phân ly giữa nhóm này với các nhóm địa phương khác, tạo nên tình trạng đa bản sắc của tộc người mà nhóm đó thuộc về.

Từ khóa: Nhóm tộc người - tôn giáo, xã hội hóa tôn giáo, quá trình tộc người, đa bản sắc, Việt Nam.

2. Nguyễn Văn Minh: Một số vấn đề về cộng đồng tộc người - tôn giáo và định hướng chính sách dân tộc - tôn giáo ở nước ta hiện nay.

Tóm tắt: Việt Nam là quốc gia đa dân tộc, đa tôn giáo. Trong tiến trình phát triển chung của quốc gia và các tộc người, nhất là từ Đổi mới năm 1986 đến nay, cùng với sự thay đổi tích cực, to lớn trên các lĩnh vực kinh tế - xã hội, cũng nảy sinh nhiều vấn đề nhạy cảm, nguy cơ tiềm ẩn khó lường về văn hóa, xã hội, dân tộc, tôn giáo,... Đặc biệt là sự chuyển đổi nhanh chóng của tín ngưỡng truyền thống và một số tôn giáo ở một bộ phận người dân các tộc người cả thiểu số và đa số, góp phần phát triển các cộng đồng tộc người - tôn giáo (hay tôn giáo - tộc người) ở nước ta vừa qua. Điều đó dẫn đến những ảnh hưởng tích cực nhưng cũng ẩn chứa các yếu tố xã hội phức tạp, gây ra nhiều thách thức về bảo tồn giá trị văn hóa truyền thống của các tộc người và văn hóa chung của dân tộc Việt Nam; tác động tới an ninh chính trị, trật tự xã hội, khối đại đoàn kết toàn dân,... Thực tế đó đặt ra nhu cầu cần nhận diện các đặc điểm cơ bản và đánh giá những ảnh hưởng chủ yếu của các cộng đồng tộc người - tôn giáo ở nước ta trong thời gian qua, trên cơ sở đó đề xuất một số định hướng chính sách dân tộc - tôn giáo trong bối cảnh của đất nước, khu vực và thế giới hiện nay. Bài viết này bước đầu tiếp cận các nội dung nêu trên dưới góc nhìn Dân tộc học/Nhân học văn hóa - xã hội.

Từ khóa: Dân tộc, tộc người, tôn giáo, cộng đồng tộc người - tôn giáo, chính sách.

3. Vũ Thị Hà, Vũ Thị Thanh Tâm: Một số phát hiện từ nghiên cứu tổng quan về cộng đồng giáo dân di cư tại Hà Nội

Tóm tắt: Theo kết quả điều tra dân số năm 2019, di dân nội địa nước ta khoảng 6,4 triệu người, trong đó Hà Nội là một trong 12 tỉnh có tỷ suất di cư thuần dương, bao gồm một bộ phận tín đồ Công giáo. Theo Tổng Giáo phận Hà Nội, chỉ tính số giáo dân quy tụ và sinh hoạt tôn giáo trong Hội đoàn Gia đình Công giáo xa quê tại Hà Nội đã có hơn 10.000 người, đến từ các giáo phận khác nhau. Nghiên cứu về cộng đồng giáo dân ngoại tỉnh di cư đến Hà Nội không chỉ góp phần làm rõ hơn bức tranh đời sống kinh tế - xã hội ở thủ đô với sự đóng góp của những người di cư, trong đó có người Công giáo, mà còn cho thấy sự tương đồng và khác biệt trong việc thích ứng với một môi trường xã hội khác của người di cư nói chung và người Công giáo nói riêng. Đến nay, cộng đồng Công giáo di cư, kể cả ở Hà Nội đã được nghiên cứu ở nhiều góc độ. Trên cơ sở tổng quan một số tài liệu nghiên cứu về nhóm cộng đồng di cư này, bài viết chỉ ra những vấn đề còn đang bỏ ngỏ cần được quan tâm nghiên cứu.

Từ khóa: Di cư, Công giáo, giáo dân di cư, Hà Nội.

4. Vũ Hồng Thuật: Tín ngưỡng thờ cúng tổ nghề đan cỏ tế xã Phú Túc, huyện Phú Xuyên, thành phố Hà Nội.

Tóm tắt: Tín ngưỡng thờ cúng tổ nghề đan cỏ tế của dân làng Lư Thượng (xã Phú Túc, huyện Phú Xuyên, Hà Nội) thể hiện lòng tri ân tới tổ nghề, được biểu hiện qua nhiều hình thức thực hành nghi lễ khác nhau, trong đó lễ cúng giỗ tổ nghề được xem là quan trọng nhất, nó khẳng định được các giá trị văn hóa truyền thống tôn vinh làng nghề nên được nhân dân lưu truyền và gìn giữ. Bài viết này bên cạnh việc phân tích vai trò, ý nghĩa của tín ngưỡng thờ cúng tổ nghề với người dân làm nghề còn lý giải hiện tượng “nâng cấp” từ một nữ tổ nghề lên vị trí ngang hàng với Thành hoàng làng, được thờ trong cung cấm đình Lư Thượng. Đây là một hiện tượng khá đặc biệt trong hệ thống tín ngưỡng làng nghề thủ công truyền thống ở Việt Nam hiện nay.

Từ khóa: Tín ngưỡng, thờ cúng tổ nghề, đan cỏ tế, xã Phú Túc, huyện Phú Xuyên, Hà Nội.

5. Đặng Nguyên Anh: Học vấn và trình độ chuyên môn kỹ thuật của các dân tộc thiểu số: Hiện trạng và một số định hướng chính sách.

Tóm tắt: Phát triển nguồn nhân lực nói chung và nguồn nhân lực các dân tộc thiểu số là một trong 3 khâu đột phá chiến lược của đất nước. Trong những năm qua, công tác giáo dục, đào tạo ở vùng dân tộc thiểu số, miền núi đã có bước phát triển, góp phần quan trọng vào việc thúc đẩy phát triển kinh tế - xã hội và giảm nghèo bền vững. Tuy nhiên, vẫn còn khoảng cách trong giáo dục và trình độ chuyên môn kỹ thuật giữa miền núi và miền xuôi, giữa người dân tộc thiểu số và người Kinh. Chất lượng giáo dục, dạy và học chưa đáp ứng

được yêu cầu. Tình trạng bất bình đẳng giới trong giáo dục tuy được cải thiện, song vẫn chậm được khắc phục. Con em các gia đình nghèo, trẻ em người dân tộc thiểu số cần tiếp tục được hỗ trợ, quan tâm để có cơ hội bình đẳng trong tiếp cận và thụ hưởng hệ thống giáo dục quốc gia, góp phần thực hiện công bằng xã hội ở Việt Nam.

Từ khóa: Dân tộc thiểu số, giáo dục, học vấn, trình độ chuyên môn kỹ thuật, nguồn nhân lực.

6. Phạm Thị Thu Hà: Chức năng kinh tế của gia đình người Hà Nhì ở vùng biên giới xã Y Tý, huyện Bát Xát, tỉnh Lào Cai.

Tóm tắt: Dựa trên nghiên cứu thực địa tại hai thôn Choán Thèn và Lao Chải, xã Y Tý, huyện Bát Xát, tỉnh Lào Cai, bài viết tập trung phân tích chức năng kinh tế của gia đình người Hà Nhì trong bối cảnh hiện nay. Kết quả nghiên cứu cho thấy, các hoạt động tạo nguồn thu nhập của gia đình người Hà Nhì có xu hướng chuyển đổi từ đơn vị sản xuất mang tính khép kín, chủ yếu tự cung tự cấp sang đa dạng hóa ngành nghề và thu nhập. Phương thức tiêu dùng có sự gia tăng về cơ cấu chi tiêu, song nguồn vốn tích lũy để cải thiện đầu tư sản xuất và đáp ứng các nhu cầu tiêu dùng trong hoàn cảnh xã hội hiện tại vẫn còn hạn chế. Trong phân công lao động của gia đình, xu hướng bình đẳng giới ngày càng biểu hiện rõ. Bên cạnh những thay đổi tích cực, chức năng kinh tế của gia đình người Hà Nhì hiện nay vẫn còn gặp nhiều trở ngại như: hạn chế về tư liệu sản xuất, năng lực quản lý kinh tế hộ và khả năng tiếp cận thị trường, suy giảm nguồn thu nhập và các mối quan hệ trong gia đình, gia tăng khoảng cách tiêu dùng giữa các nhóm hộ, thiếu nguồn vốn văn hóa - xã hội của tộc người trong phát triển kinh tế.

Từ khóa: Chức năng kinh tế, gia đình, người Hà Nhì, huyện Bát Xát, tỉnh Lào Cai.

7. Đoàn Việt: Thực trạng khai thác lâm sản tự nhiên của người Dao ở vùng biên giới xã Lùng Vai, huyện Mường Khương, tỉnh Lào Cai.

Tóm tắt: Khai thác lâm sản tự nhiên được coi là loại hình sinh kế sơ khai đặc trưng của cư dân vùng rừng núi, chứa đựng những tri thức tích lũy trong quá trình con người tương tác với thiên nhiên. Bước vào thời kỳ công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, Đảng và nhà nước ta đã đưa ra các chính sách, dự án phát triển kinh tế nông thôn, miền núi, tạo nên những thay đổi trên nhiều lĩnh vực, trong đó có sự phát triển nổi bật ở các ngành kinh tế ảnh hưởng trực tiếp đến sinh kế của người dân, bao gồm cả khai thác lâm sản tự nhiên. Bài viết này tìm hiểu thực trạng hoạt động khai thác lâm sản của người Dao ở vùng biên giới xã Lùng Vai, huyện Mường Khương tỉnh Lào Cai, từ đó phân tích tác động của một số yếu tố tộc người tới hoạt động khai thác này nhằm chỉ ra cơ hội và thách thức đặt ra cho người dân.

Từ khóa: Khai thác lâm sản, tri thức địa phương, Lùng Vai, Mường Khương, Lào Cai.

8. Lý Cẩm Tú: Đào vàng trên sông Năng của người Dao ở xã Bàn Trạch, huyện Ba Bể, tỉnh Bắc Kạn

Tóm tắt: Dòng sông Năng chảy qua xã Bàn Trạch, huyện Ba Bể, tỉnh Bắc Kạn vốn là một phần quan trọng của sinh kế và đời sống người Dao trong xã. Tuy nhiên, quá trình đào vàng trái phép từ những năm 1980 đã tàn phá nghiêm trọng chất lượng môi trường dòng chảy, gây ảnh hưởng nặng nề đến hệ sinh thái sông Năng, tác động tiêu cực đến sinh kế, xã hội của cộng đồng người Dao vốn gắn bó mật thiết với dòng sông. Trên cơ sở tư liệu thực địa thu thập được từ những năm 2018-2021 tại cộng đồng người Dao ở xã Bàn Trạch, bài viết này tập trung xem xét mối tương tác hai chiều giữa cộng đồng người Dao và sông Năng, từ quá trình khai thác vàng phá hủy môi trường dòng sông đến sự thay đổi trong nhận thức của đồng bào về lợi ích của dòng sông Năng đối với hoạt động sinh kế lâu dài và sự cần thiết phải bảo vệ tài nguyên thiên nhiên nơi đây.

Từ khóa: Môi trường, người Dao, sông Năng, đào vàng, sinh kế, đời sống.

9. Sa Thị Thanh Nga: Nhận diện một số xu hướng biến đổi trang phục của người Nùng và người Hmông ở vùng biên giới tỉnh Cao Bằng

Tóm tắt: Trang phục là một trong những thành tố văn hóa vật chất phản ánh phong tục, tập quán, vẻ đẹp và bản sắc riêng của mỗi tộc người. Trong xu thế chung của quá trình hội nhập và phát triển kinh tế - xã hội nhiều năm trở lại đây, cũng như các thành tố văn hóa khác, trang phục đã có những biến đổi mạnh mẽ, góp phần làm cho văn hóa của các tộc người trở nên phong phú, đa dạng hơn, song sự biến đổi đó cũng cho thấy sự mất mát của các yếu tố truyền thống tộc người. Bài viết đề cập đến sự biến đổi trang phục của nhóm Nùng Giang và nhóm Hmông Trắng ở vùng biên giới tỉnh Cao Bằng, từ đó nhận diện một số xu hướng biến đổi trang phục của hai tộc người này ở khu vực biên giới, rút ra những điểm tích cực cũng như tiêu cực nhằm góp phần bảo tồn các giá trị văn hóa truyền thống tộc người.

Từ khóa: Xu hướng biến đổi, trang phục, người Nùng, người Hmông, biên giới, Cao Bằng.

10. Vương Ngọc Thi: Người lạ thành quen: Một góc tiếp cận trong nghiên cứu về quan hệ dân tộc

Tóm tắt: Nghiên cứu này giới thiệu một hướng tiếp cận về mối quan hệ dân tộc trong nghiên cứu dân tộc học và nhân học qua các lý thuyết về “người lạ”. Bài viết được chia làm ba nội dung chính. Phần thứ nhất đi qua các lý thuyết nghiên cứu về quan hệ dân tộc trên thế giới. Phần thứ hai thảo luận về tình hình áp dụng lý thuyết trong nghiên cứu ở Việt Nam. Phần thứ ba trình bày một số chủ thuyết xung quanh khái niệm “người lạ” và thảo luận khả năng áp dụng các lý thuyết này trong nghiên cứu quan hệ dân tộc ở nước ta.

Từ khóa: Lý thuyết về “người lạ”, quan hệ dân tộc, Việt Nam.